

עומקא דפרשה

- זכור - קדושת שבת
- קידוש אחרי הבדלה
- שביתת שבת במדבר
- שבת ושבועה - ברכה וקדושה
- שער הציון
- תגובות
- משיב כהלכה

- זכור ושמור בדיבור אחד
- קידוש במקום סעודה
- שואל כענין
- שינוי מקום אחר הקידוש
- קידוש מה"ת בתפילה
- הזכרת יצ"מ בקידוש
- יצא מוציא בקידושא רבא

פר' יתרו - בענין זכור את יום השבת
ערש"ק כ"א שבט תש"ע

זכור ושמור בדיבור אחד נאמרו

הרב יונה טאובה

איתא בשבועות כ'. "כדתניא: זכור ושמור בדיבור אחד נאמרו, מה שאין יכול הפה לדבר, ומה שאין האוזן יכול לשמוע. ... דאמר רב אדא בר אבהו נשים חייבות בקידוש היום דבר תורה, דאמר קרא זכור ושמור, כל שיטתו בשמירה ישנו בזכירה, והני נשי הואיל ואיתנהו בשמירה איתנהו נמי בזכירה". והנה בברכות כ: איתא "אמר רב אדא בר אבהו: נשים חייבות בקדוש היום דבר תורה. אמאי, מצות עשה שהזמן גרמא הוא, וכל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות, אמר אביי מדרבנן. אמר ליה רבא והא דבר תורה קאמר ועוד כל מצות עשה נחייבינהו מדרבנן, אלא אמר רבא אמר קרא זכור ושמור כל שיטתו בשמירה ישנו בזכירה, והני נשי הואיל ואיתנהו בשמירה איתנהו בזכירה".

וראים שבסמ' ברכות נחלקו אביי ורבא בפירוש דברי רב אדא בר אבהו נשים חייבות בקידוש היום אם זה מה"ת או מדרבנן. ואביי לכאורה סבר שאין כאן היקש בין זכור לשמור וכל חיובן דנשים אינו אלא מדרבנן. ואם כן צ"ב בגמ' בשבועות מדוע מביאים את מאמרו של רב אדא בר אבהו בסתמא ולא מובא המחלוקת בין אביי ורבא בביאור דבריו.

והנה על הקושיה הראשונה שהקשה רבא על אביי "והא דבר תורה קאמר" תירץ הצ"ח שם שכונת אביי למה שכתוב בברכות לעיל דף י"ט שכל איסורי דרבנן מלא תסור יליף ומשום כך איסורי דרבנן נקראו "לא תעשה שבתורה". וממשיך ומבאר שם הצ"ח שמה שאמר רבא שיש היקש בין שמור לזכור, סבר אביי דלא אמרינן כן משום שאחד כפי יתרו והשני כפי ואתחנן, וסבר דלא אמרינן היקש באופן כזה. ומה שרבא חולק היינו משום ש"בדיבור אחד נאמרו" וזה נחשב כסמוכין ואומרים היקש באופן כזה. אכן עדיין לא מתורץ הקושיה השניה של רבא על אביי שאם כן נחייב נשים מדרבנן בכל מ"ע שהזמן גרמא.

ולבאר את הענין יש לומר שלדעת אביי מה שנשים חייבות בקידוש היום מדרבנן אינו משום שגזרו לחייב אותן במצות עשה שהזמן גרמא. אלא משום שסובר שאע"ג שאינו דורש היקש דזכור ושמור כדרשה גמורה, סבר שניתן לדרשו כעין אסמכתא לחייב נשים מדרבנן. והכוונה לשיטת הריטב"א בר"ה ט"ז שאסמכתא אין פירושו שזה דין דרבנן גמור ומצאו פסוק שמתאים לענין זכור בעלמא. אלא שכונת אסמכתא היא שיש רמז אמיתי בתורה לענין זה ויש בזה רצון התורה לעשות כן, רק שהתורה לא קבעה את הדבר לחיוב גמור עד שבאו חכמים וקבעו אותו. ואלו דבריו שם "ולא כדברי המפרשים האסמכתות שהוא כדרך סימן שנתנו חכמים ולא שכונת התורה לכך ח"ו, ישתקע הדבר ולא יאמר, שזו דעת מינות הוא, אבל התורה (העידה) [העידה] בכך ומסרה חיוב הדבר לקבעו חכמים אם ירצו". [אכן יש לציין שדברי הריטב"א אינם מוסכמים על כל הראשונים. שהרמב"ם בהקדמה לפי המשניות כתב "ונסמכה זאת המצוה לזה הפסוק, לסימן, כדי שיהא נודע ונזכר, ואינו מענין הכתוב. וזה ענין מה שאמרנו, קרא אסמכתא בעלמא, בכ"מ שיזכרהו". אם כן סבר הרמב"ם שלא כדברי הריטב"א הנ"ל. וכן כתב הכוזרי במאמר ג' אות ע"ג "שהשתמשו בפסוקים על הדרך הנקראת אצלם אסמכתא שאינה כי אם סימן לדבר שהיה ידוע להם בקבלה". וכך יש בעוד ראשונים. אכן הבעל המאור סבר כשיטת הריטב"א וכן כתב המהר"ל מפראג בבאר הגולה בבאר הראשון (עמוד י"ד) כדברי הריטב"א].

ולפי זה מיישב דברי אביי ולא קשה מה שהקשה רבא "והא דבר תורה קאמר" דסבר שגם מה שתקנו רבנן מכח אסמכתא דבר תורה מקרי. וגם אין מקום לקושיה השניה שנחייב נשים בכל מ"ע שהז"ג שטעמו של אביי שמחייב נשים אינו משום שגזרו עליהן כסתמא לחייב אותם במ"ע שהז"ג מדרבנן, אלא משום שיש אסמכתא לדורש זכור לשמור לחייב אותם במצוה זו מדרבנן, דבר לא קיים בשאר מצוות עשה שהז"ג. ואם כן גם אביי מודה שיש דרשה של זכור ושמור שנאמרו בדיבור אחד, ורק שאינו היקש גמור מה"ת אבל יש בו רמז שכל מי שחייב בשמור ראוי שיקיים גם "זכור", ובאו רבנן וחייבו נשים במצוה זו מכח רמז זה.

לפי"ז מבוארים דברי הגמ' בשבועות דף כ: שהגמ' שם אזיל לכו"ע וגם אביי מודה שיש היקש זכור ושמור שבדיבור אחד נאמרו, ורק שאביי סובר שאינו היקש גמור דאורייתא אלא רמז הוא ויש לדורשו כאסמכתא בעלמא לחייב את הנשים מדרבנן. ומה שהגמ' בשבועות לא הביאה את המ"ח בין אביי ורבא היינו משום שהוא ענין רק לשאלה אם נשים חייבות בקידוש היום מה"ת או מדרבנן ורק בברכות דנו בסוגיה זו, ואין זה ענין לסוגיה בשבועות.

קידוש במקום סעודה

הרב אריה שפירא

הגר"י פערלא עמד ע"ז דלא מנו רבותינו הגאון בעל הלכות גדולות [לגירסא אחת] והר"י אלרבונו למצות הקידוש וכתב דזה נכלל במצות שביתת המלאכה יעו"ש, וכ"כ רבינו ניסים גאון בשבת קלד. על שביתת מלאכה דהוזהרנו בקידוש השבת יעו"ש, ולענ"ד נראה להוסיף בזה בעזה"י ועפי"ד הגמ' בפסחים ק"ז אמר רב ברונא אמר רב נוטל דיו לא יקדש ומפרש"י והרשב"ם דקידושא מפסיק בין נטילה לאכילה והוי כהיסח הדעת ובעי נטילה אחריתי בתר קידושא. עכ"ל. אמר להו רב יצחק בר שמואל בר מרתא זימנין סגיאיין הוה קאימנא קמיה דרב זימנין דחביבא עליה ריפתא מקדש אריפתא ומפרש"י והרשב"ם אלמא לא בעי נטילה אחריתי אלא מעיקרא משי ואכיל נהמא דקידושא, [אלמא קידוש שלאחר נטילה לא חשיב היסח הדעת - רשב"ם] יעו"ש, וצ"ב. והרא"ש כאן ביאר דלשמואל דסבר אין קידוש אלא במקום סעודה הוי קידוש ואתחלתא דסעודה ולא הוי הפסק, ומבואר בל' הרא"ש [ולמדתי זה ממו"ר הגר"ר רפאל קונסטלר שליט"א בד' רבינו הטור בדעת הרמב"ם ומהגר"ר דוד מלכא שליט"א] דיסוד הדין דאין קידוש אלא במקום סעודה היינו דהקידוש הוי חלק מעצם הסעודה דשבת, והקרא דוקראת לשבת עונג הוא המשך לעיקר המ"ע דזכור את יום השבת לקדשו דהקרא מפרש ומבאר דאותה זכירת וקריאת הקידוש תהא במקום עונג הסעודה, וע"כ אף דבעי לעשות הנטילה תיכף לסעודה שלא יסיח דעתו מ"מ יכול לקדש בינתיים **דהקידוש הוי אתחלתא דסעודה** וגופא דסעודה הוי. ולפי"ז י"ל עוד דמצות קידוש נכללת במצות עונג ושמחת השבת שכבר מנאוה].

ומזה יוצא נפקותא רבתא להלכתא דמתבארים בזה ד' התוס' [פסחים קא. ד"ה טעמין] והרא"ש [סימן ה'] דרק לחם דמועיל לסעודת שבת מהני לדין סעודה הנצרך לקידוש והיינו משום דסעודת קידוש וסעודת שבת לאו תרי מיילי נפרדים נינהו אלא הקידוש הוי מעצם סעודת השבת, וע"כ אין קידוש אלא במקום סעודה שבת ולא סגי באכילה בעלמא לקידוש, וכ"כ מל' הרמב"ם ז"ל [פכ"ט שבת ה"י] ומצוה לברך על היין ביום השבת קודם **שיסעוד סעודה שניה** וזה הוא הנקרא קידושא רבה, מברך בורא פרי הגפן בלבד ושותה ואחר כך **יטול דיו** וסועד כו' וגם קידוש זה לא יהיה אלא במקום סעודה עכ"ל. ונראה להדיא דסעודת הקידוש היינו סעודת השבת שנטול דיו אליה וכן הביא הגרע"א מתר"י בברכות, וכן הביא הבה"ל ממעשה רב דאדונינו הגר"א ז"ל אף קידוש היום היה עושה רק במקום סעודה ממש. [ולכאורה אף אחד מן רבותינו הראשונים אינו כותב דאפשר לעשות קידוש על סעודת מזונות רק המג"א כ' דלרבותינו הטור והשו"ע בשם רבותינו הגאונים דין טוב כ"ש דמזונות מהני וג"כ ל"כ בהחלט דמהני דבר אחר חוץ מפת, וע"כ נלע"ד דאף המיקל בזה מ"מ בבוקר כשיבא לביתו יקדש עוד פעם על יין במקום סעודה גמורה לקיים מצות קידוש וסעודה כהלכתו ומשפטן לפי רבותינו הראשונים כנ"ל]. וכן מתבאר בזה מש"כ הרא"ש בדעת הרי"ף דלשמואל דאין קידוש אלא במקום סעודה א"כ צריך לאכול מיד לאחר קידוש, דהרי סעודת חול שאכל כבר שאינה לכבוד שבת אינה מועילת להחשיב קידוש במקום סעודה וקריאת שבת במקום עונג, והוא מתבאר לפי הנ"ל דסעודות הקידוש והשבת אינם ב' דברים נפרדים, וכדילפינן מהקרא דוקראת לשבת עונג [דזהו שורש דין סעודת השבת] דהקידוש היא **במקום עונג וסעודת השבת** שבאה לכבוד שבת והקידוש גופא ואתחלתא דסעודה היא.

והנה הרא"ש [סימן ה'] הביא לשיטת ה"ר יונה דהא דאמרינן דאין קידוש אלא במקום סעודה היינו מדרבנן ואסמכוה רבנן אקרא וקראת לשבת עונג, והרא"ש הק' ע"ז מלישנא דשמואל דאין קידוש אלא במקום סעודה דמשמע שאינו קידוש כלל והמנ"ח [מצוה ל] תמה על תמיהת הרא"ש, אכן הדברים מתבארים להמבואר לעיל דלהרא"ש כל מטבע הקידוש הוא בתורת התחלת סעודת שבת ול"ש לקיים מצות זכור את יום השבת לקדשו ללא מצות וקראת לשבת עונג, וע"כ מדאורייתא אין קידוש אלא במקום סעודה.

שואל כענין

הרב מנחם ש. כהן

א. זכור את יום השבת לקדשו. והביא רש"י לפרש שאם נזדמן לך חפץ יפה מזמינו לשבת. והק' הרמב"ן שהן אמנם כך נדרש במכילתא. ומיתה בגמ' ביצה טז. פליגי ב"ש וב"ה בהנהגה זו והלכה כב"ה שאין לשמר עבור השבת וק' מדוע פירש רש"י שלא כהלכה. ותירץ הרא"ם שעד כאן לא פליגי אלא לענין מאכלות אבל בחפצים מודה ב"ה לב"ש. ועל זה כיון רש"י. ונצרך ביאור מ"ש חפצים מענין המאכלות.

ב. יש לחקור במצות ג' סעודות בשבת אם האוכל את כל הג' מקיים מצוה והאוכל ב' סעודות מקיים חלק מהמצוה, או כיון שב' סעודות אוכלים כל יום, ורק באכילת כל הג' ניכר יתרון השבת על שאר הימים.

וקצת נראה להביא ראיה מדברי האו"ז ברכת המוציא (ק"מ) שלא מברכים על מצות אכילה בשבת. מידי הוה אד' כוסות הואיל ואינו שותם בב"א. ואי נימא שבכל סעודה יש קיום לעצמו אכתי יקשה למה לא מברכים בכל סעודה וחזינן שהמצוה היא ג' סעודות בשבת.

ג. בעה"ט בפסוק י"ב עמד על הסמיכות שבין דבור בענין השבת ובענין כיבוד אב ואם, וכתב סמך כבוד אב ואם לשבת לומר לך כשם שחייב לכבד את השבת כך חייב לכבד את אביו ואמו.

ונצרך לימוד איזה הלכתא של כיבוד ובאיזה פרטים מתחדש לנו ע"י הסמיכות שבין כיבוד אב לכבוד השבת. [ואולי כיון שבה לרמז ביסוד כיבוד או"א שהוא מיסוד בנ"א למקום, ונראה שבה ללמד בעצמות איכות הכיבוד].

ד. בשחית בשב"ק אמרינן בנוסח התפילה ושני לוחות אבנים הוריד בידו וכתוב בהם שמירת שבת. והנה בפרשתינו הנוסח שהיה כתוב בלוחות זכור את יום השבת ומדוע מוזכר שמירת שבת ולא זכירת שבת. [ועוד שם ישמח משה במתנת חלקו, נחלקו הראשונים מהי מתנת חלקו ע"י אבודרהם, ומהם שפירשו דקאי על השבת וכן מורה כל הענין, ועי' טור רפא בטעם שנתנית השבת מיוחסת למרע"ה].

ה. גמ' פסחים קז. זכור את יום השבת לקדשו, וילפינן קידוש ליום השבת ולדעת הרבה ראשונים הוא מה"ת ממש.

ויש לעורר במנהג כמה קהילות להתחיל לסעוד מבעוד יום וכדינא דגמ' שאפשר לקדש בזמן בתוס'. בגונא שיש נעיר הנעשה בר מצוה ביום השבת, שפשוט שקודם צאת הכוכבים לא חשיב גדול [ע' סי' נ"ג ס"ן] ואי יעשו קידוש מבעו"י, כמנהגם בכל השבתות לא יקיים אותו נער מצות קידוש היום.

שינוי מקום בין קידוש לסעודה

הרב מרדכי הלוי שורצבורד

יש לדון כשנוטלים ידים לסעודה אחר הקידוש, אם יש להקפיד ליטול ידים בחדר של הקידוש כדי שלא יהא שינוי מקום בין קידוש לסעודה.

ותחילה נבאר גדרי דין שינוי מקום לגבי קידוש במקום סעודה, מבואר בשו"ע (בסי' רע"ג ס"א) ש"א דאם יוצא מחדר לחדר והיה דעתו כן מתחילה שפיר דמי, וכתב הבה"ל דלכתחילה אין לעשות כן. עוד דעה הובא בשו"ע דאם רואה מקומו הראשון ל"ה שינוי מקום אפילו מבית לחצר, וכתב המשנ"ב (סק"ז) דאין לסמוך על דעה זו רק בדיעבד בשעת הדחק, וכתב הבה"ל דאם רואה מקומו הראשון ויוצא מחדר לחדר והיה דעתו ע"ז בזה יש להקל לכתחילה, היוצא לפי"ז דאם יוצא מהסלון שבו עשה הקידוש ונוטל ידיו במטבח באופן שאינו רואה מקומו הראשון לאו שפיר עבדי לכתחילה.

אלא שיש מקום להקל ע"פ דעת שכנה"ג שכתב דלגבי קידוש במקום סעודה אם יצא ממקומו וחזר ואכל באותו מקום שבו קידש ל"ח שינוי מקום, דסו"ס אכל במקום הקידוש, ול"ד לשינוי מקום גבי ברכה. והביאו המשנ"ב (סקי"ב) וכתב דמאחר שיש חולקים ע"ז אין להקל רק בדיעבד, וא"כ יתכן דבצרוף השי' דמהני דעתו מחדר לחדר אפשר לסמוך ע"ז לכתחילה.

ובארחות רבנו (ח"א עמוד קי"ב) מובא שהחזו"א צוק"ל היה מקפיד לטול ידיו בחדר של הקידוש, וכן הקפיד הקה"י צוק"ל אך הוא לא הקפיד על כל בני ביתו שיטלו בחדר של הקידוש ע"ש עוד.

והנה העירוני דבשו"ת ר' יוסף מסלוצק צ"ל (סוף סי' ז) כתב שהיה עם עוד חברים מסובים אצל רבו הגר"ח מוולוז'ין צ"ל ושמעו קידוש ואחר הקידוש יצא אחד מהם וחזר, ואמר הגר"ח דא"צ לחזור ולקדש שהרי הניח מקצת חברים וכהא דסי' קע"ח דבהניח מקצת חברים א"צ לחזור ולקדש. מעתה לפי"ד מספיק שהבעה"ב נוטל ידיו בחדר של הקידוש, ואז גם אם שאר המסובים יוצאים לטול ידיהם הרי הניחו מקצת במקום ובצרוף הא דמהני דעתו, וגם ש"י השכנה"ג דכשחזר למקומו אין בזה שינוי מקום ודאי שפיר דמי.

קיום קידוש מדאורייתא בתפילה

הרב שמוחה הולנדר

כ' הרמב"ם פכ"ו מהל' שבת מ"ע מה"ת לקדש את יום השבת בדברים שנא' זכור את ום השבת לקדשו כלומר זכרהו זכירת שבת וקידוש וכו' ומדברי סופרים שתהא זכירה זו על כוס של יין. וכ' המגן אברהם סי' רע"א ס"ק א' דלפי"ז מדאורייתא בקידוש שאמר בתפילה סגי דקרא כתי' זכור את יום השבת לקדשו והרי זכר אותו, והוסיף הדגול מרבבה דלכן יש לדון אם הבעל כבר התפלל מעריב בליל שבת והאשה לא התפללה איך הוא יכול להוציא את אשתו בקידוש, דהא הוא כבר יצא הדין דאורייתא בתפלה ורק בא לקיים הדרבנן שיהא על היין, והיא צריכה לקיים הדין דאורייתא, ואע"פ שהכלל הוא שאם יצא מוציא זה רק מדין ערבות שכל ישראל ערבים זה בזה והרי כ' הרא"ש בברכות דף כ': שהאשה אינה בכלל ערבות. ונבצ"ע.

וכבר ידוע שמצינים דלפי מה שכי' החת"ס בהגהותיו לשו"ע דכיון דקיי"ל דמצות צריכות כוונה לא יכוון לצאת בתפלה כדי שיצא ידי חובת קידוש דאורייתא מן המובחר במקום סעודה על הכוס וכתיקון חז"ל, נפשט ספיקת הדגול מרבבה.

אבל ק' לסמוך ע"ז דהא המ"ב בסי' ס' ס"ק י' מביא דעת החיי אדם דרק היכא שיש לתלות שהעשייה לא היתה לשם מצוה כגון בתקיעה שהיתה להתלמד או בק"ש שהיתה דרך לימודו וכדו' אומרים שלא יצא אם לא כיון, אבל אם קורא ק"ש כדרך שאנו קורים בסדר התפלה וכן שאכל מצה או תקע ונטל לולב דמוכח מן הענין שהעשייה היא כדי לצאת אז אע"פ שלא כיוון בפירוש יצא. וא"כ ה"ה כאן כיון שהתפלל בסדר התפלה לכאו' יוצא דאורייתא אפי' אם לא כיוון בפירוש. ולכאו' היו צריכין לפסו' שכל א' יכוון בפירוש לא לצאת ידי קידוש בשמו"ע כדי לצאת מן המובחר במקום סעודה על הכוס, וכמו שבאמת היה מורה מרן הגר"י קמניצקי לשואליו. אבל ראיתי דחת"ס בעצמו בתשובה כ"א כותב דבתפלה היו מכונין להדיא שלא לצאת כדי שיהא קידוש במקום סעודה על היין דאורייתא, וכאילו לב חכמים מתנה עליהם, וכן אמר לי מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א דל"צ לכיון בפירוש לא לצאת דהא כבר נהיה כסתמא שמכוין לצאת דאורייתא רק בקידוש על הכוס.

אלא שיש לדעת דבבית בריסק מקובל דבכל ליל שבת היה הגר"ח מתפלל רק שמו"ע עם הציבור ואח"כ היה קורא ק"ש עם הברכות ביחידות כדי לא להטריח את הציבור, אבל אחר תקופה הפסיק לנהוג כך והקפיד להתפלל כסדר, והגר"ר שמחה זעליג הסביר טעמו דכיון דלפי המג"א יוצאין ידי קידוש מה"ת בתפלת שמו"ע נמצא דאומר קידוש לפני ק"ש, והא הדין הוא שתדיר ושאינו תדיר תדיר קודם. ורואים דלא סמך על החת"ס. וכן רואים מהמהר"ם שיק בפירושו על התרי"ג מצוות דכ' במצוה ל"א דהרי איתא בירושלמי ספ"ק דברכות וכן בתוספתא דבכלל הזכרת יציאת מצרים ג"כ מכת בכורות וקריעת ים סוף ולכן אדרבה יותר טוב לכוון לצאת ידי קידוש דאורייתא בתפלתו דאז מקיים הדין לכתחילה ביחד עם אמת ואמונה של ברכות ק"ש.

וכן יש לציין דאע"פ שבנוגע אל הטענה של הדגול מרבבה שבנשים לא אמרינן דגם היכא שיצא מוציא כיון דאינו בכלל ערבות כבר כ' השער הצינן שם בסי' רע"א אות ח דרעק"א בתשובה ז' וכן בחידושויו חולק ע"ז וסובר דאשה במה שהיא מחוייבת היא בכלל ערבות כאיש, ולכן להלכה אפי' אם ננקוט כמו המג"א אבל היכא דלא התפללה מעריב בעלה עדיין יכול להוציא אותה בקידוש, וכמו שאמר לי מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א, דאשה לא מחוייבת להתפלל מעריב בליל שבת יותר משאר ימי השבוע. מ"מ בנוגע לעצם הדין של המג"א שיוצאים מדאורייתא בק"ש שאומר בתפלה לכ' יש סתירה במשנה ברורה דהרי משמעות המ"ב בס"ק ב' וכן בביאור הלכה שם באריכות, דיש לפקפק בזה הרבה עד כדי שאומר דיש למנוע מלצאת ידי קידוש על ידי קטן אבל בס"ק א' שם כותב המ"ב דאע"פ שהמחבר פוסק דכשבא לביתו ימהר לאכול מיד כדי שיזכור שבת בעת תחילת כניסתו דכל כמה דמקדמינן ליה טפי עדיף מ"מ היכא דלא תאב לאכול יכול להמתין מלקדש עד שירעב. [אגב יש לדון כשרוצה ללמוד כמה שעות] שכבר זכר את השבת בתפלתו ויצא בזה המ"ע מדאורייתא להרמב"ם ומציין שם בסוגריים להמג"א בשם הרמ"ע. וצ"ע.

הרב יהושע ברוק

איתא בגמ' פסחים ק"ז: "א"ר אחא בר יעקב וצריך שיזכיר יציאת מצרים בקידוש היום כתיב הכא "למען תזכור את יום" וכתיב התם "שמור את יום השבת לקדשו". וברשב"ם במקום פירוש שמייירי בקידוש של שבת בין בכוס בין בתפילה ובשניהם צריך להזכיר יציאת הצרים. **וכבר תמהו** כולם דהא בתפילת שבת אינו מזכירים כלל וכלל ענין של יציאת מצרים, ויש שתיצרו שהרשב"ם כ' את דבריו עפ"י הנוסח שהובא בסידורים קדמונים שבהם נגרס גם בתפילה של שבת הנוסח זכר ליציאת מצרים, אבל בנוסחאות שלנו אינו מופיע כידוע. ואכן **בנוסח הקידוש על היין** או אומרים "זכר ליציאת מצרים", וזהו ההזכרה שהגמ' לומדת מהגזירה שווה מפסח, **ובמאירי** שם כ' שבשלמא שאר המועדות שנתקנו והוקבעו זכר ליציאת מצרים אזי פשיטא שבהם צריך להזכיר יציאת מצרים כי זהו מהותו ושוורשו של החג, אבל בשבת שלא הוקבעה זכר ליציאת מצרים, וזהו החידוש של הגמ' שבשבת נמי בעי להזכיר יצ"מ בקידוש היום - כי שבת סובבת על האמונה בהש"ת ובמצויאותו ויש בזה הרבה ענינים הדומים ליציאת מצרים ועיו"ש בדבריו. **וא"כ לפי דבריו** עצם ההזכרה הזו בקידוש היא מחודשת ומן הדין לא קאתינן עלה אלא מקרא.

והנה בחומש תורה תמימה בפרשתא דילן הביא את הגמ' הנ"ל וכן את דברי **המג"א** שסובר שמהתורה יוצא יד"ח מצוות קידוש בתפילתו, וקידוש במקום סעודה הוא מדרבנן, **והמנחת חינוך** במצוה ל"א תמה עליו מאד מהגמ' הנ"ל וכיוון שבתפילה של שבת לא מובא בכלל ענין הזכרת יצ"מ א"כ היאך יוצא יד"ח קידוש בתפילתו - ומכח השגה זו חולק המנח"ח על המג"א וסובר שמהתורה אנו יכול לצאת ידי חובת קידוש בתפילה משום שהרי אנו מזכיר בה יציאת מצרים, אלא רק בקידוש על היין או פת שבהם הרי מזכיר בנוסח הקידוש זכר ליציאת מצרים, ויש בזה עוד אריכות גדולה ואכמ"ל, ואומר התורה תמימה שאינו מבין מי הגיד לכל החכמים שר' אחא בר יעקב קאי בגז"ש לגילה לגבי שבת, והרי בגמ' שם בכלל לא מייירי לגבי שבת והכל קאי לגבי פסח בתפילות, הלל ובנוסח הגדה וא"כ מה שייך כאן ענינו של שבת, ולכן הוא נוקט שאה"נ ר' אחא בר יעקב מייירי לגבי פסח שגם בו בקידוש היום צריך להזכיר יציאת מצרים כמו בשבת ואין די במה שזכר אמש בתפילה, בקידוש ובתוך ההגדה, אלא גם בקידוש היום שומה עליו להזכיר. ומוכיח את דבריו מכך שהגמ' אומרת כתיב הכא גבי פסח וכתוב התם גבי שבת, ואם איתא שהילפותא היא לגבי שבת איפכא הוה ליה למיתני כתיב הכא בשבת וכתוב התם בפסח דהא בעינן למילף לשבת, ומדלא תנינן הכי שמ' כמבואר.

ודבריו טעונים ביאור - א. דמאי ס"ד דלא בעינן להזכיר יצ"מ בקידוש היום של פסח והא זהו מהותו ושוורשו של החג וכשם שאי אפשר שלא להזכיר יצ"מ בליל פסח כן א"א שלא להזכיר בקידוש היום ומ"ט בעינן קרא להכי. ב. ביותר קשה - דהא לדבריו ילפינן את ההזכרה הזו של פסח משבת, וזהו גופא תמוה מאד דבשבת מהיכא ידעינן דבעינן להזכיר, ובשלמא לרשב"ם שילפינן מפסח לשבת אתי שפור שלאחר שילפינן מחג המצות ממילא ידעינן שה"ה גם בשבת, אבל לתורה תמימה שילפינן איפכא צ"ע היטב מהיכן ידעינן לשבת וממילא גם אין לנו מקור לפסח שהרי זה נלמד משבת.

ואולי אפ"ל עפ"י דברי **הרמב"ן** בפר' דברים בדברות של הלוחות השניות והובאו דבריו בטור בסי רע"א, וכ' שם שהשבת היא זכר ליציאת מצרים ויציאת מצרים היא זכר לשבת ושניהם ענין אחד הוא להורות על האמונה בהש"ת ולזכור את הניסים והנפלאות שעשה עמנו בהוציאנו מארץ העבדים, ועיו"ש בדבריו המתוקים מדבש. **וא"כ** לפי דברים אלו נמצאנו למדים שהשבת ויציאת מצרים חד הם, ומעתה נוכל לומר דהתורה תמימה סובר כמותו ועל כן אין צורך בשום מקור שהוא בכדי לומר שצריך להזכיר יצ"מ בקידוש היום של שבת, דהא מילתא דפשיטא היא כי זהו כאמור שורשו ומהותו של יום השבת ובודאי שידענו שצריך להזכיר בו יציאת מצרים, וא"כ לשבת אין צורך במקור ואחרי שידעינן שבשבת שצריך להזכיר מכח המבואר לעיל אפשר שפיר למילף לפסח שגם שם בעינן להזכיר יציאת מצרים בקידוש היום, והגם שבאמת אין שום ס"ד שלא נזכיר **כמו שהקשינו לעיל**, אכן יתכן שלולי הלימוד הייתי יודע דצריך להזכיר אבל אכתי מנ"ל החיוב, וזהו שנתחדש בפסוק שצריך להזכיר שלא רק ענין להזכיר אלא צריך להזכיר משמע שהיו חובה, והכל מתישב כמין חומר. **ומדאיתנן להכי** מתברר שדברי **הרמב"ן** הללו אינם עולים בקנה אחד עם דברי **המאירי** שהובאו לעיל, שהוא למד שעצם ההזכרה הזו בשבת היא חידוש כי שבת אין ענינה יציאת מצרים כמו שלמד הרמב"ן, אכן לפי המאירי הילפותא בגמ' היא מפסח לשבת ובלעדי הגז"ש לא הוה ידעינן שצריך להזכיר וכמו שנתבאר למעלה, ואילו הרמב"ן פליג וסובר שהלימוד הוא משבת לפסח ובשבת עצמו ידעינן כמו שכתבנו למעלה.

הרב יהואל סנדמורסקי

א. בפסחים ק"ז: איתא ר' אחא בר יעקב וצריך שיזכיר יציאת מצרים בקידוש היום, כתיב הכא (דברים טז, ג) למען תזכור את יום וכתוב התם (שמות כ, ח) זכור את יום השבת לקדשו. ופרשב"ם ד"ה צריך וז"ל: "בין בכוס בין בתפילה של שבת בגז"ש דפסח ובשאר מועדים במה מצינו מפסח". ומבואר ברשב"ם דצריך להזכיר יצ"מ גם בקידוש וגם בתפילה, וצ"ב דאין אנו מזכירין בתפילת שבת נוסח של זכירת יצ"מ. (ובדוחק היה מקום לפרש ברשב"ם דכונתו בין בכוס ובין "בתפילה" במה שמזכירין בק"ש יצ"מ, והכונה דמלבד ההזכרה שמזכיר בק"ש צריך להזכיר גם בקידוש). וראיתי שעמד בזה הרש"ש. ובהגה"מ מראה כהן כתב דס"ל לרשב"ם כדעת הכלבו (הל' תפילה סימן ל"ה) שמזכירין זכר ליצ"מ גם בתפילת שחרית וה"ה בתפילת הלילה.

והנה באמת בתוס' ר"ד הקשה מ"ש שבת מיו"ט שביו"ט מזכירין בתפילה זכר ליצ"מ ואילו בשבת אין מזכירין, הלא עיקר הקידוש מן התורה הוא בתפילה, והגז"ש נאמרה בשבת, ויו"ט נלמד ממנו. ובס' דבר שמואל כתב בשם הגר"פ אפשטיין דיתכן שאין אנו מזכירין יצ"מ בתפילת שבת מפני שחז"ל רצו שיצא בקידוש על הכוס ומשום הכי הם ביטלו את נוסח יצ"מ בתפילה כדי שיצא את המצוה דאורייתא במקום הסעודה. משא"כ ביו"ט שהקידוש הוא מדרבנן (לרוב השיטות) לא הוצרכו לבטל את נוסח זכר ליצ"מ בתפילה, ומיושב שפיר קושית התור"י ד הנ"ל.

כמגן אברהם ריש סימן רע"א הביא את דברי הרמב"ם (פכ"ט) שכתב דמ"ע מן התורה לקדש את השבת בדברים שנאמר זכור את יום השבת לקדשו כלומר זכרוה בזכירת שבת וקידוש. ומדברי סופרים שתהא זכירה זו על כוס יין. וכ"כ התוס' בסוכה ל"ח ובנזיר ד' דעל היין הוא רק מדרבנן, וע"ע תוס' בפסחים בדף ק"ו. ד"ה זוכרהו משכב"ז. וכתב המג"א דלפ"ז מדאורייתא בקידוש שאומר בתפילה סגי, דבפסוק כתוב זכור את יום השבת והרי זכר אותו, וקידוש במקום סעודה רבנן תיקוניהו. ובביאור הלכה שם הקשה עליו כיצד יוצא בתפילה הלא צריך להזכיר יציאת מצרים כמבואר בגמ' הנ"ל וזה לא נזכר בתפילה. וכתב ליישב בב' אופנים או שהמ"א סובר שזכירת יצ"מ בקידוש הוא רק מדרבנן והגז"ש היא אסמכתא בעלמא. או שיוצא במה שהזכיר יצ"מ בק"ש. עיי"ש.

ב. בעיקר הגז"ש המובאת בגמרא שצריך להזכיר יצ"מ בקידוש, הקשה המהרש"א מדוע הגמ' לא הביאה מקור אחר שצריך להזכיר יצ"מ בקידוש ממה שכתוב בדברות השניות (דברים ט, ט"ו) "וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים וגו' וכתוב בהמשך הפסוק על כן ציך ה' אלוקיך לעשות את יום השבת", וחזינן דאיכא שייכות לשבת עם יציאת מצרים. ותירץ דבדברות השניות כתוב "וזכרת" על "עבודת מצרים" ולא על היציאה משם. והוסף דמהתוס' בסוגיין מבואר דיצ"מ כולל גם עבודת מצרים עיי"ש. והנה בעיקר דבריו צ"ב טובא במש"כ דבפסוק וזכרת וגו' כתוב רק עבודת מצרים ולא היציאה, הלא כתוב בפסוק במפורש וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים **ויוציאך** ה' אלוקיך משם ביד חזקה ובזרוע נטויה. ומבואר דהזכירה היא גם על היציאה ולא רק על העבודת. וצ"ע. ובעיקר שאלתו יש ליישב דבדברות השניות כתוב **שמור** את יום השבת לקדשו ומייירי בציווי של שמירת השבת ע"י שבייתה ממלאכה. אך הדרשה של הגמרא שצריך שיזכיר יציאת מצרים בקידוש הוא **מזכור** את יום השבת לקדשו שמייירי על קדושת היום שהקב"ה קידשו והבדילו משאר הימים.

ג. בעיקר המימרא של רב אחא בר יעקב שצריך שיזכיר יצ"מ בקידוש מגז"ש דזכור זכור יש לציין דבר נפלא שכתב התורה תמימה (פר' יתרו כ, ח). דהביא את קושיית המפרשים מדוע אין אנו מזכירין יציאת מצרים בנוסח התפילה דשבת. וכתב בזה"ל: אבל אני תמה ומתפלא מאד מי מילל לרבותינו דרב אחא בר יעקב איירי כאן בכלל לענין שבת בעוד שכל הסוגיא הזאת לפנינו ולאחריה לא זכר מענין יום השבת ורק איירי מפסח ומנוסח ההגדה של פסח והלל ותפילות אך ורק של פסח ותו לא. וא"כ אין ספק לדעתי שרב אחא בר יעקב איירי גם הוא **לענין פסח**, והיינו שצריך להזכיר יצ"מ בקידוש היום של פסח בגז"ש זכור זכור משבת, דכמו בזכירה דשבת כתיב לקדשו ודרשינן שם שצריך להזכיר השבת בקידוש היום, כך הזכירה דפסח צריכה להיות בקידוש היום וכו'. וראיה נאמנת ומכרחת לפירוש זה נראה משום דאי ס"ד דקאי אשבת הול"ל בסדר הכתובים בהיפך מאשר לפנינו, והיינו דהו"ל למימר כתיב הכא (בשבת) זכור את יום השבת וכתוב התם (בפסח) זכור את היום וכו' אבל מדאמר כתיב הכא (בפסח) וכתוב התם (בשבת) ש"מ דבפסח איירי כמשמעות הלשון הכא, ולפי פי' זה כל מה שהעירו בזה הכל ניחא ומיושב כפי המתבאר להמעין, ודו"ק. עכ"ל והנה אף כי דבריו דברי טעם הם, מ"מ בתוספות בסוגיין מבואר להדיא דלא כן, דפירשו מדוע מזכירין יצ"מ בקידוש **של שבת**, עיין בדבריהם. וכ"מ ברשב"ם שכתב בין בכוס בין בתפילה **של שבת**. וי"ס שגורסים ברשב"ם בין בכוס בין בתפילה, ושל שבת בגז"ש מפסח, ובשאר מועדים במה מצינו מפסח. ולפ"ז א"ש דכונת הגמרא על פסח, ושבת נלמד מפסח. ודו"ק. והנה באמת בשו"ת חיים שאל ח"ב סימן מ"ג אות י' הבין דכונת הרשב"ם במש"כ בין בתפילה דקאי על תפילת פסח. ובס' דב"ש כתב דזה דחוק בלשון הרשב"ם. אולם אי נימא דגרס כהגירסא הנ"ל ברשב"ם א"ש.

להוציא את אשתו בקידושא רבא

הרב זיו שצ'לקה

מצוי מאוד במקומותינו שהאנשים מקדשים בשבת בבוקר לאחר התפילה בבהכ"ס ואח"כ באים לביתם ועושים קידוש לבני הבית שטרם שמעו קידוש ולכאורה דבר זה הוא שלא כדון כפי שיבואר להלן: בשו"ע (רע"ג, ד) איתא וז"ל יכול אדם לקדש לאחרים אף על פי שאינו אוכל עימם דלדידהו הוי מקום סעודה. ואף על גב דברכת היין אינו יכול להוציא אחרים אם אינו נהנה עימם, כיון דהאי "בורא פרי הגפן" הוא חובה לקידוש. כקידוש היום דמי, ויכול להוציאם אף על פי שאינו נהנה (הגה ואפילו בקידוש של יום בשחרית בשבת מותר לעשות כן) והוא שאינם יודעים וכו' עכ"ל (וכן פסק המחבר בסימן קס"ז, ב).

והנה מבואר בשו"ע שדין ערבות בברכות נאמר רק אם השומע אינו בקי, ואם כן בנידון דידן שהאיש כבר קידש ויצא יד"ח קידוש נמצא שבשבילו ברכת בפה"ג היא ברכת הנהנין גרידא ואילו בשביל שאר בני הבית היא ברכת המצות (שירה על היין כלשון הר"ן) כמו שכתב המ"ב (קס"ז, צו) וכיוון שהם בקיאים עליהם לקדש לעצמם והנה המ"ב (רע"ג, כ) מביא את דעת הפר"ח ארצות החיים שחולקים על השו"ע וסוברים שאפשר להוציא יד"ח אף את הבקי אולם כל זה מעיקר הדין אך **לכתחילה** המצוה שיקדש בעצמו כיוון שהוא בקי, וכן מסיק בבא"ה ל"ד"ה והוא שאינם יודעים, ואם כן לכו"ע לכתחילה יש לאשה לעשות קידוש לעצמה כיוון שהיא בקיאה וכן פסק בשו"ת אז נדברו (ח"ח-ה' ע"ש), וכן ראיתי בספר לקראת שבת (פרק כ"ז הערה י"ב) בשם מרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א וז"ל שאם האשה יכולה לקדש בעצמה ולשתות מלא לוגמיו היא **צריכה לקדש**, ואם אינה יכולה לקדש ולשתות הבעל יקדש וישתה מלא לוגמיו והיא תטעם מעט עכ"ל. וכמדומני שאין נוהגין כן, ונראה ליישב מנהג העולם מפני כמה טעמים:

א) מקור הדין שאי אפשר להוציא את הבקי הוא דברי הבה"ג המובא בטור (רע"ג) ובעוד ראשונים (כל בו, אורחות חיים, שו"ת מהר"ם מרוטנברג ועוד) ונחלקו הפוסקים מה הסיבה שאינו יכול להוציא את הבקי, דעת האבני נור (שו"ת אורח חיים סימן מ' ד') שלא נתחדש דין ערבות בבקי ולדבריו חובה על האשה לקדש לעצמה אולם בשבולי הלקט (סימן ע"ב) מצינו טעם אחר וז"ל והמקדש בביתו ובא אל אנשים שיודעים לקדש מהו שיחזור ויקדש **אם מחזי כמוציא שם שמים לבטלה או לא**, נשאל לר' יהודאי גאון ז"ל ואמר שאין לקדש עכ"ל. ומדבריו מבואר שרבנן אסרו להוציא את הבקי כיוון שזה מחזי כמוציא ש"ש לבטלה ואם כן בנידון דידן שהבעל שותה בעצמו את היין אין כאן חשש מחזי כלל ויכול הבעל לכתחילה לקדש לשאר בני הבית.

ב) הר"ן הג"א ועוד ראשונים (מובא בבא"ה ל"ד"ה רע"ג, ד) חולקים על הבה"ג וסוברים שאפשר להוציא יד"ח אף את הבקי וכדבריהם פסקו הפר"ח, ארצות"ח והמ"ב ואע"פ שגם לדבריהם לכתחילה על הבקי לקדש לעצמו, המעיין במקור הדברים שהוא שו"ת אור זרוע ח"ב-רס"ב יראה להדיא שאף **לכתחילה** יכול להוציא את הבקי וכבר תמה השד"ח (מערכת ר"ה סימן ב ס"ק ט"ט) על הארצות"ח הנ"ל. ואפילו אם נאמר שלדעת המ"ב לכתחילה על הבקי לקדש לעצמו, כיוון שדבר זה הוא שאשה או נער (בר מצוה) יקדשו לבני הבית מעדיפים העולם לא לקיים את הלכתחילה הנ"ל ולקיים את הלכתחילה של הנהגת הבית הראויה שאב הבית מקדש לכולם.

ג) דעת הריטב"א, מרדכי, תוס' ועוד ראשונים שברכת בפה"ג בשחרית היא ברכת הנהנין ולשיטתם פשוט שיכול הבעל לכתחילה לקדש לבני ביתו אע"פ שיצא כבר, ויזהרו כולם **לטעום** מהכוס כדי לצאת יד"ח כמו שכתב בשו"ת תשובות והנהגות (ח"א-רס"ז) בשם מרן הגרי"ז זצ"ל.

לסיכום - מנהג העולם שאנשים מקדשים לבני ביתם אע"פ שיצאו כבר יד"ח קידוש ויש כאן כמה צירופים להקל כמו **שנתבאר**.

- דעת הראשונים שזו ברכת הנהנין

- דעת הראשונים שאפשר להוציא את הבקי

- דעת השבולי הלקט שהאיסור להוציא את הבקי הוא מכיוון שזה מחזי כהוצאת ש"ש לבטלה

זכור - קדושת השבת

הרב אברהם חיים לוי

בפסוק "זכור את יום השבת לקדשו" כ' רש"י- פתרונו תנו לב לזכור תמיד את יום השבת שאם נזדמן לך חפץ יפה תהא מזמינו לשבת ובענין זה ביאר "הבניהו" שבת קייט בד"ה תבלין יש לנו, והביא מהאר"י שבכל מה שיקנה האדם יזכור ויאמר "לכבוד שבת". עכ"ד. נמצא הדיבור פועל יותר. וכן הוא על ענינים הנפשיים, יען כי הדיבור יוצא מן הלב, וכיון שאומר לכבוד שבת מוכרח שכן בלבבו יבין ומתכוון לכבוד שבת וזה שאמר תבלין יש לנו הכוונה "תני לב" כשמכינה את האוכל לשבת לומר לכבוד שבת כדי שתחיל הקדושה על התבשיל ולא תהיי כמתעסקת בעלמא כדרכך בחול ע"כ.

ובנצי"ב ביאר שענין הזכירה אינו באיסור פעולה אלא שיעלה במחשבתו קדושת שבת, ומי קדשו וכדומה שיבוא מזה לנהוג עמו במעלה, ע"כ. וחז"ל למדו "קדשהו על היין" לומר בפה את קדושת השבת, ונראה שכתוב כאן ענין שהפה הוא הכלי ביטוי למחשבה, וכמו שמצאנו בשבת לג': "אע"פ שכליות יועצות ולב מבין ולשון מחתך פה גומר". ומבואר בזה שהאדם שהוא נפש חיה ותרגומו לרוח ממללא זה כפשוטו, א"כ האדם כשמדבר הוא מבטא את עצמו ואת מחשבתו ע"י הדיבור, ולכן אנו אומרים בקידוש את ההזכרה שלנו בקדושת שבת.

ועוד ענין מצאנו, על הפסוק ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך ויום השביעי שבת לה' אלווקיך וכו' ביאר רש"י מהמכילתא "שבת היא בעיניך כאילו כל מלאכתך עשויה", ומבואר דצורת השביתה והמנוחה בשבת ע"י שאין לך צורך לדאוג על פרנסתך אלא הכול כבר יש לך כעת ואם תחשוב על הקורות עמך, תחשוב שיש לך הכול וכל מה שאתה צריך ורוצה, יראה בעיניך כאילו כבר הכול מושלם. והדבר נראה כפליאה הייתכן שאדם ירמה את עצמו שיש לו הכול וכל עניניו עשויים כבר? אלא שרואים כאן דבר גדול שמכיון שאדם מטבעו כשהוא נח ואין לו מה לעשות, מוחו מתחיל לעבוד ולחשוב על מצבו וחיי, וא"כ איזו מנוחה תהיה לו בשבת אם כל הזמן יחשוב על השבוע שיבוא עליו, והרי כידוע במקום שהאדם חושב שגם הוא נמצא ושם הוא מרגיש, (עיין מאירי מכות י: נגמר דינו ומת כה"ג אינו גולה וכו' אע"פ שלא הגיעהו העונש כיון שנחשק בדימיונו גלותו גרם לו ליכנע וכו'). וכשיחשוב בשבת מחשבות של עניני השבוע וטרדותיו הוא לא חש את השבת ולכן צריך לחשוב שהכול מושלם אצלו, ומה שכתוב הרהורים מותרים כתב הב"י סימן ש"ו "כתב הרבינו יונה שאם יש לו מתוך הרהור טרדת לב או נדנוד דאגה אסור שנאמר וכו' וכן אנו אומרים בתפילה מנוחת שלום והשקט ובטח וכו' ובברכה"מ שלא תהא צרה "ויגון" ביום מנוחותינו" ע"כ. ובענין המחשבות כתב המאירי שלא נצטוונו כי לא ניתנה תורה למלאכי השרת, אבל כשתפוס במחשבותיו וקשה לו לינתק מהם, ה"ז היפך השביתה.

והענין הזה הוא הגורם שנקדש את עצמינו בשבת ע"י שאנו לא חושבים על מצבינו ומתנתקים מהמחשבות (וכן מצליחים ללמוד יותר טוב בשבת שהרי "שמעתתא בעי צילותא" והרי כשאדם יש לו טרדות יש לו יותר קושי ללמוד וכעת כשיש לו הכול, יכול ללמוד רגוע יותר.)

וענין הקדושה מבואר בנצי"ב בפרשת כי תבא שביאר על הפסוק (לא-יג) "אות היא ביני וביניכם לדורותיכם לדעת כי אני ה' מקדשכם" שאומרת התורה שהשבת היא ההוכחה שהקב"ה מקדש, וכו' והקדושה שבאה בשבת זה רק ע"י שהאדם מעוניין בקדושה ומצפה לה, ולכן זהו האות ביני וביניכם שאני מקדש אותכם, ע"כ. ובאמת מי שאינו שומר שבת אינו מרגיש את קדושת השבת. וכששומר את פיו מלדבר דברי חול בשבת ולא חושב על עניני חול הוא מקדש את עצמו ומרגיש יותר את השבת, וענין זה ג"כ כתב ספר מנוחה וקדושה לר' ישראל איסר מפונב"ז (עמ' מח-מט) שכוונת "ביני וביניכם" לומר שזה כמו פנים אל פנים ולא יפסיק זר בינינו, ולא ידע מזה כי אם אני הנותן ואתם המקבלים, וזה שכתב "לדעת" שתדעו בברור ובלי כל ספק כרואה בעיני בשר, וכן תבינו ותדעו שאני מקדשים וזהו "הנשמה היתירה" וכו' ומבאר ג"כ שכשלומד בשבת מרגיש שלומד עם רצונו ובלי דחייית היצר הרע המונע. ועוד כי שם (עמ' נב) שהסיבה שלא כולם מרגישים את הנשמה היתירה כמו שמרגישים ביה"כ או בראש השנה בתקיעת השופר, כיון שאדם נקל בעיניו להכין את עצמו לפחד מאימת הדין ובשבת זוהי אהבה בתענוגים, עכ"ת. ד. וא"כ הרגשת קדושת השבת היא ע"י שלא חושב במחשבות של ימות השבוע ואז זוכה לקדושת השבת. ומאיך בקידושו על היין וההכנות בערב שבת כשאומר לכבוד שבת כך מקדש את עצמו ומרגיש את הקדושת השבת, ע"כ.

פירוש יום ראשון בשבת וכו'

הרב משה רייך

ידוע שלדעת הרמב"ן (שמות כ ד) דקיום מצות זכירת שבת היינו על ידי שאומרים היום יום ראשון לשבת וכו'. ובפשטות הוא מנין לשבת הבאה, אולם הפמ"ג (בס' נוטריקון בהקדמה ד"ה אמור מעתה) כותב דכיון שהשבת היא ראש לימי השבוע וכל הימים נמשכים אחריו, ולפי"ז אחד בשבת ושני בשבת ר"ל לשבת שעברה, ולא לימי השבוע שאז השבת טפילה לימי השבוע וזה אינו כי השבת הוא הראש לכל עכ"ד הפמ"ג.

קידוש לאחר שהבדיל

הרב שמואל קונשט

א) יש לדון מה הדין במי שלא אצד בשבת דקיי"ל בפסחים דף קז. דמקדש והולך כל היום כולו עד מוצאי שבת, ובשבת ביום ג"כ לא קידש עד פלג המנחה ועשה הבדלה בפלג המנחה כדאיתא בברכות דף קז: אמר רב יהודה אמר שמואל מתפלל אדם של מוצאי שבת בשבת ואומר הבדלה על הכוס. [נפסק בשו"ע בסי' רצ"ג סעיף ג' דמי שנצרך לילך לדבר מצוה יכול לעשות הבדלה כבר בפלג מנחה]. ויל"ע אם יוכל עדיין לעשות קידוש או דלמא כבר הפסיד מצות הקידוש כיון דהוא תרתי סתרי דאחר שהבדיל כבר עשאו לילה איך יעשה קידוש, אמנם כיון דמוצאי שבת עדיין הוא יום וחייב במצות קידוש א"כ יתכן דלא מהני הך סברא דתרתיה דסתרי לפוטרו ממצוה דאורייתא.

וכעין זה יש לדון גם לענין יו"ט של סוכות כשהבדיל בפלג המנחה ועדיין לא נטל לולב ויל"ד אם יוכל עדיין לקיים מצות נטילת לולב. ויתכן שיש לחלק קצת ביניהם דהבדלה במוצאי שבת הוא דאורייתא לדעת הרמב"ם וא"כ יתכן דזה מהני גם לפוטרו מקידוש שהוא דאורייתא דכיון דתרווייהו הוי דאורייתא א"כ גם לגבי הדאורייתא נחשב הבדלה וקידוש לתרתי דסתרי, משא"כ הבדלה במוצאי יו"ט שהוא רק מדרבנן כמ"ש המ"מ בפכ"ט שבת ה"ט לענין קידוש ביו"ט דהוא רק מדרבנן. ועי' בפמ"ג בסי' רצ"ו באשל אברהם ס"ק י"א דבשיטה בביצה דף ד: משמע דגם הבדלת יו"ט הוא מן התורה, א"כ לא מהני לפוטרו ממצות לולב שהוא מן התורה דכיון דאין ההבדלה מן התורה לא נחשב כלפי הדאורייתא של מצות לולב תרתי דסתרי וצ"ע בזה.

שבת השבת לפני ציווי המשכן

הרב שמואל ברגמן

י"ל דהא במרה נצטוו בני"י על השבת, ול"ט מלאכות שבת ילפי' ממלאכת המשכן, וצ"ע האם נאסרו בני"י כבר במרה בל"ט מלאכות או לא שייך שישמרו בדבר כמצווה ועושה כל עוד לא נתחדש ענין המלאכות הללו (דאף שכל המצוות שקיימו האבות קודם מ"ת היה קודם שנתחדשו ענין המצוות באמת לא נחשבו מצווים ועושים וא"כ יל"ע האם ל"ט אבות מלאכות נחשבו קודם מציאותן כבר כמלאכות או לא), וא"כ יל"ע במה נחשב שמירת השבת אצלם עד בניית המשכן, וצ"ע.

והנה בשו"ת בנין ציון סי' צ"א דן בשאלה הידועה האם גר שמל ולא טבל ישמור שבת או דנחשב עדין כגוי וגוי ששבת חייב מיתה, וכן האבות קודם מ"ת היאך שמרו שבת הא אי דין גוי להם גוי ששבת חייב מיתה, וכ' לחדש שיש חילוק גדול בין דין שביתה דעכו"ם מוזהר שלא ישבות לבין דין שביתה שנצטוו ישראל דישמרו בל"ט אבות מלאכות ועכו"ם דילפי' לאזהרתם מ"יום ולילה לא ישבותו" יסודו הוא דין שביתה ממלאכת טורח ועמל, ואילו ישראל שכל השבת יטרו ויעמול רק שלא יעבור על ל"ט אבות יהא פטור, וא"כ האבות והגר שמל ולא טבל יכולים לטרוח ולעמול ברה"י ולא יעברו על ל"ט מלאכות ובה קימו גם דין ישראל וגם לא נחשבו גוי ששבת דעיקרו שלא ישב בטל בלא טורח, עיי"ש.

אמנם בעיקר דבריו יל"ע דיסודו לן האחרונים חת"ס ועוד שאין שייך לפרש דיסוד איסור אמירה לעכו"ם לחומרא, דכיון שבשבת כתיב "למען ינוח" אין שייך בזה שליות כיון שהמשלח נח ולא טרח, חזי בפשטות דס"ל שיסוד האיסורים דשבת הוא המנוחה ואי הטורח, אמנם אי"ז סתירה לד' הבנין ציון דאפשר דהל"ט מלאכות האסורות יסודם למען תנוח אך אין בידינו להוסיף עוד דברים בכלל האי טורח כמלאכות סחיבה וכדו' ברה"י, ופשוט.

עוד יל"ע דברמב"ן פ' אמור פכ"ג פס' כ"ד הביא דיש מצוה ד"שבתון" לשבות אפי' מדברים שאינם אבות מלאכות ותולדותיהם - שיהא יום מנוחה ולא יום טורח, ומציע שם שאולי זה אסמכתא, אך עכ"פ מצאנו מקור לענין שביתה דגם בישראל נאמר מ"ע לשבות מטורח ועמל בשבת.

ולפי כל זה יש מקום לומר דקודם בניית המשכן נצטוו בני"י במרה על מניעת טורח בשבת שיהא יום מנוחה ואחר בניית המשכן נתחדש להם דגדר שביתה יהא בל"ט מלאכות שנעשו במשכן ובה יבוארו ד' התוס' בשבת דפ"ז ע"ב (ד"ה אתחומין) שכ' בתו"ז "איכא למימר שאחר מתן תורה נאמר אחר שנעשה המשכן", כלומר דאף שפרשת אתחומין כתובה בתוך ענין המן (פס"ז פס' כ"ט) "אל יצא איש ממקומו ביום השביעי" הפס' רק נכתב שם אך באמת הציווי היה אחר מ"ת אחר המשכן, ונתקשו בד' התוס' מה הפירוש אחר מ"ת אחר המשכן, ולהנ"ל יש לפרש בפשטות דעד הקמת המשכן באמת לא נצטוו אתחומין אלא עיקר גדר שביתה הוא ממלאכת טורח ורק אחר שנעשה המשכן נתחדש להם שדין שביתה הוא בל"ט אבות מלאכות, ודו"ק.

שבת ושביעי - ברכה וקדושה

הרב יוסף היים ברון

המושגים שבת ושביעי מחולקים בלשונות הפסוקים, בפרשת יתרו נאמר; זכור את יום השבת לקדשו וגו'. על כן ברך ה' את יום השבת ויקדשהו (שמות כ"ז-י). הכתוב מדגיש את הברכה ואת הקדושה שבשבת. אולם בפרשת בראשית כתוב; ויברך אלקים את יום השביעי ויקדש אלו (בראשית ב.ג). הכתוב מדגיש את הברכה ואת הקדושה שבשביעי. ומכאן עולה השאלה, מפני מה הלשונות חלוקים.

והנה הכתוב מפרש לנו, שהקדוש ברוך הוא גם בירך וגם קידש. וכן הוא בברכת מעין שבע; מקדש השבת ומברך שביעי, גם קדושה וגם ברכה. אלא שבנוסח התפילה הלשון משתנה, על שבת נאמר לשון קדושה, מקדש השבת, ואילו על שביעי נאמר לשון ברכה, ומברך שביעי. והשאלה מתבקשת, מפני מה על שביעי נאמר ברכה ואילו על שבת נאמר קדושה. עוד יש להתבונן, שבתפילות שבת מופיע הלשון, עם מקדש שביעי וכו', ובשביעי רצית בו קדשתו. כאן באמת כן נקטו על שביעי לשון קדושה, כמו בפרשת בראשית. פשר הלשונות צריך ביאור.

בכדי להבין את חילוקי הלשונות, עלינו לעמוד על תוכן הברכה ועל תוכן הקדושה. דומה, כי תוכן הברכה הוא, שזוהי ברכה השייכת לעצם סדרי בראשית. הקב"ה ברא את העולם בששה ימים, וביום השביעי נח ממעשה בראשית, ואז, כחלק ממהלך סדרי בראשית, נתן הקב"ה ליום השביעי ברכה, שהשבת תהיה מקור הברכה לכל מעשה בראשית. כך הטביע הקב"ה בבריא, שהיו ששת ימי בראשית זקוקים ליום השביעי, ולולי הברכה אין למעשה ששת הימים כל ערך, כדבר שאין הברכה שרויה בו. זהו תוכן הברכה, שששת ימי המעשה מתברכים מהיום השביעי. תוכן קדושת השבת הוא, שביתה ופרישות ממלאכה, וכמו שכתוב; ויקדש אותו כי בו שבת מכל מלאכתו (בראשית ב.ג). הקדושה הינה שביתה ופרישות ממלאכה.

זהו החילוק בברכת מעין שבע, בין מקדש השבת למברך שביעי, ביחס לברכה הודגש השביעי, מברך שביעי, שהשביעי משפיע ברכה לששת ימי בראשית. לעומת זאת ביחס לקדושה שזו פרישות ממלאכה, הודגשה השבת, מקדש השבת, כיון שזוהי עצם השביתה ששבת הקדוש ברוך הוא ממעשה מלאכה.

ומעתה יובן חילוק לשונות הפסוקים, שבפרשת בראשית הנושא הוא מעשה בראשית של את יום השביעי ויקדש אותו, ואילו בפרשת יתרו כתוב; על כן ברך ה' את יום השבת ויקדשהו. וההסבר הוא, שבפרשת בראשית הנושא הוא מעשה בראשית של ששת ימי הבריא, והוסיף הכתוב את גדולתו ומעלתו של השביעי כלפי ששת ימי בראשית, שששת ימי בראשית זקוקים לברכת השביעי, וכיון שמדובר בהשפעת יום השביעי על ששת הימים, לכן נקט הכתוב יום השביעי. לא כן בעשרת הדברות שבפרשת יתרו, הנושא הינו קדושת השבת שיסודה הוא פרישות בשביתה ממלאכה, ככתוב ששת ימים תעבדו ועשית כל מלאכתך ויום השביעי שבת לה' אלקיך לא תעשה כל מלאכה וגו'. וכיון שהנושא הינו שביתה, לכך נקט הכתוב יום השבת.

ולפי זה מתבאר, מפני מה בתפילות שבת מופיע הלשון, עם מקדש שביעי וכו', ובשביעי רצית בו קדשתו. כאן באמת נקטו שביעי כלפי ברכה וקדושה, כלשון הכתוב בפרשת בראשית, מפני שהנושא הוא זכרון מעשה בראשית, וכמו שנתאמר; ובשביעי רצית בו קדשתו, חמדת ימים אותו קראת, זכר למעשה בראשית. ולכן מתאים להיאמר כאן יום השביעי, כיון שמדובר על מעלת השביעי מששת הימים. ולכן גם הודגש כאן שיום השביעי נקרא חמדת ימים, כיון שמדובר על מעלת השביעי מל ששת הימים.

על פי האמור, נוכל לפרש את התפילה; אתה קדשת את יום השביעי וכו', וברכתו מכל הימים, וקדשתו מכל הזמנים (ערבית לליל שבת). ברכתו מכל הימים פירושו, ברכת היום השביעי כלפי כל ששת ימי המעשה. וקדשתו מכל הזמנים פירושו, קדושה ופרישות ממלאכה יותר מכל הזמנים המיוחדים, דהיינו שקדושת שבת חמורה מקדושת יום טוב.

מצות זכור את יום השבת

דעת רוב הראשונים דהמ"ע היא לקדש את יום השבת בדברים, ומתקיימת בכל אמירת דברי שבח וקדושה במעלת השבת, כל אחד לפי צחות לשונו, אלא שחכמים קבעו על הכוס ובברכה. וד' הריטב"א בנדרים (ג. מד"ה ד"ה ויג), דהברכה מדאורייתא [וכ"מ במכילתא "קדשהו בברכה"]. ועי' מנ"ח (א), דאחרי שתקנו כן אפשר דבאמירה בלא כוס אף מדאורייתא אינו יוצא.

הבה"ג והיראים לא מנו מצוה זו, אמנם כ' הגרי"פ בסה"מ לרס"ג (ח"א 370) דלד' הבה"ג נכלל עם **קידוש דיו"ט**. אך בהל' קידוש לבה"ג משמע דקידוש הוא אסמכתא, וכ"כ בדעתו בהגהות הבן אריה שם.

גדר השבח, כ' הרמב"ם בפכ"ט זכרהו זכירת שבח וקידוש, וכן בסה"מ ובחינוך. והרשב"א (ח"ד רצה) כ' "כעין שבח וקילוס". ומשמע דס"ל דא"צ דוקא ל' קדושה. ורעק"א (סי' רעא במג"א א) כ' דלכאור ג"כ באמירת **שבח טבא** יוצא כיון שהזכיר שבת. [וכ"ד התשובה מאהבה ח"ב רלט]. וכבר תמה ע"ז הביה"ל (סד"ה דאיתקש) דהרי צריך שבח וקידוש.

עוד בגדר השבח יש ללמוד מד' הרמב"ם בסה"מ בתוכן הדברים שצריך לדבר "זכור בם גודל היום הזה ומעלתו והבדלו משאר הימים הקודמים ממנו והבאים אחריו". וכע"ז בחינוך עיי"ט, ומשמע דאיכא **ב' דינים בזכור**, מעלת היום עצמו והבדלתו לשבח משאר ימים. [וזהו הביאור בשי' הרמב"ם דהבדלה בכלל זכור].

וטעם המצוה נתבאר ברמב"ן בפר' שהוא זכרון להודיע שהקב"ה ברא הכל וזו מצות השבת שהיא זכר למע"ב, וכע"ז בס' החינוך. וטעם קיום הזכרון בדיבור כ' בס' הבתים (מע"ע קמח) "כי ידוע הוא **שהדיבור שליח המחשבה**. גם בו הערה גדולה להבנת הדברים, וכאשר יזכור יום השבת בדברים **יתעורר במכוון בשבת**."

גדר מצות "זכור"

יש לעיין בגדר דין "זכור" אם ענינו **מלשון זכירה או מלשון הזכרה**. ונראה דנחלקו בזה הראשונים, שהרמב"ם (כט"א) כ' מצות עשה מן התורה לקדש את יום השבת בדברים שנאמר זכור את יום השבת לקדשו. כלומר זכרה זכירת שבח וקידוש. וכע"ז בחינוך מל"א, ועי' בל' הרשב"א בתשו' ח"ד רצה... וכן קידוש היום לזכור אותו בכניסתו כעין שבח וקילוס... וכיוצא בזה **בקריאת פסוקי קדושת השבת**... ומפורש יותר בסמ"ג (עשה כט) שכ' וכן פירוש המקרא **זכור את השבת בזכירת דברים** של שבח וקידוש.

אבל הרמב"ן בפר' יתרו י'... והכוונה להם ז"ל כי זכור מצות עשה, צוה שנזכור יום השבת לקדשו **ולא נשכחהו**... וע"ד הפשט אמרו שהיא מצוה שנזכור תמיד בכל יום את השבת שלא נשכחהו. ועי"ש בהמשך דבריו דהמצוה להזכיר בפה ולקדשו נלמדת מ"לקדשו".

הרי מתבאר דלדעת הרמב"ם והסמ"ג [והחינוך והרשב"א] זכור הוא הזכרה בפה, ולדעת הרמב"ן הוא זכירה שלא לשכוח [והזכרה בפה לומדים לקדשו].

קיום "זכור" בהרהור

נחלקו האחרונים אם אפשר לקדש בהרהור, דעת השא"ג (סו"ס יג) דאינו יוצא בהרהור, וכ"כ המנ"ח (מצוה לא אות א') דהמצוה דוקא בפה כדמשמע מל' הרמב"ם שכ' "בדברים", [אך עי' בערוה"ש שפי' דהר"מ אתא לאפוקי כוס], וכן ממ"ש החינוך "לדבר דברים". וכ"ד הרבה פוס' וראייתם מהתו"כ ר"פ בחוקות (י' פ"א ג) דא"י מה אני מקיים זכור שתהא שונה **בפיך**. אכן זהו רק לרבינו הלל שם שפי' כלומר שתהא עוסק בפיך מצות יום השבת, אבל הר"ש והראב"ד שם פי' דקאי על הל' שבת [עי' לק'] ולפי"ז ליכא ראייה.

ודעת הפמ"ג בסי' רעא (א"א סק"ב) דמקיימין דין קידוש בהרהור, [וסי'ל דגם זכירת יצ"מ מהני בהרהור]. וכ"ד הכה"ח (רע"א, י). וראיית הפמ"ג ממגילה יח. דסתם זכור הוא בלב [ודוקא בעמלק דכתיב "לא תשכח" בעיני אמירה]. ועי' שדי חמד שהאריך בזה (ח"ב מער' ז' כלל יג).

וליישב הקו' ממגילה לשי' דצריך בפה, עי' פנים יפות פר' יתרו דכיון שהקב"ה ברא את המנוחה במאמר פיו, לכן המצוה עלינו לזכור בפה, וזהו מ"ש **זכור... כי ששת ימים עשה וגו'**, דמשום שהקב"ה עשה הכל במאמר פיו, נצטוינו לזכור בפה. והקורן אורה בברכות (עמ' יז) כ' דבזכירה דשבת אין סברא שהיא בלב היינו שלא לשכוח את השבת, דא"צ להזהיר שלא נשכח מצותו ית', דכבר מזהירין השמר פן תשכח, אע"כ זכירה בפה קאמר.

והשדי חמד הביא לתרץ דכיון דכתיב בשבת שמור דרשינן שמור בפה זכור בלב, עיש"ע. ועי' תפא"י תענית פ"א (מ"א) דאיה"נ דסתם זכירה היא בלב, ומה דבשבת צריך אמירה הוא מדכתיב לקדשו וכן אמרו במכילתא לקדשו בברכה.

ועי' רש"י בפר' שכ' עפ"י המכ"י דזכור מתקיים כשמזדמן לו חפץ יפה (במכ"י - מנה יפה) ומזמינו לשבת. ומשמע דסגי בהרהור וא"צ דיבור. [ודוחק לומר דהכוונה שתהא מזמינו בפה].

זכירה במשך השבוע

כ' הרמב"ן בפס' זכור "שהיא מצוה שנזכור תמיד בכל יום את השבת שלא נשכחהו ולא יתחלף לנו בשאר הימים, כי בזכרנו אותו תמיד נזכור מע"ב בכל עת ונודה בכל עת שיש לעולם בורא... ובמכילתא ר"י אומר לא תהא מונה כדרך שהאחרים מונים, אלא תהא מונה לשם שבת... כי זו מן המצוה שנצטוינו בו לזכור תמיד בכל יום. וזה פשוטו של מקרא..."

ומבואר דתוכן המצוה היא **לזכור מע"ב בכל עת**, ובזה אין חילוק בין שבת לשאר ימים. ולפי"ז לכאור אינו דין דמתקיים פעם ביום דוקא, אלא הוא בכל עת, [וכ"מ בחרדים פ"ט לג שלא יהיה זו זכרון שבת ממנו]. עוד ילה"ע דלפי"ד לא סגי בזכירת יום השבת אם לא יזכור עי"ז את התכלית דהיינו מעשה בראשית. [ויל"ע אם לשי' ל"ח מע"ע שהז"ג].

ועיקר הענין דזכור היא מצוה תמידית מבואר בד' רש"י בפר' שפי' זכור - לשון פעול וכי' תנו לב **לזכור תמיד** את יום השבת.

וכ"ד החזקוני דשייך במשך השבוע, שכ' בכל יום זכרהו אי זה יום הוא מהשבוע שנצטוית לקדשו, וכ"ז בשביל שתשמור את יום השבעי. אכן אינו כהרמב"ן ב' הענינים הנ"ל, דתכליתו רק לשמור את השבת, ולכן מתקיים פעם ביום, ואינו "בכל עת".

ועי' בספרנו שכ' היה תמיד זכור את יום השבת בעסקיך בימי המעשה... וזה תעשה כדי שתוכל לקדשו. הזכיר שיסדר האדם עסקיו בימי המעשה באופן שיוכל להסיח דעתו מהם ביום השבת.

עי' מג"א סי' ס סק"ב שבאמירת וזכרתם את כל מצותי בק"ש יכוון לזכור את השבת [ששקולה כנגד כל המצוות]. וכ' בשו"ע הגרי"ז (ד) דהוא משום השי' שהמצוה לזכור בכל יום.

מניין ימי השבוע לשם שבת

הרמב"ן שם הביא מהמכילתא שתהא מונה לשם שבת, ופירש דהוא על ימי השבוע "כי זו מן המצוה שנצטוינו בו לזכור תמיד בכל יום". וכ"ה בדרשת הרמב"ן לר"ה, וכ"כ הריטב"א ברה"ג (ג) דמה דלא אשכחן בל' הכתוב שמות לימי השבוע כמו לשאר לשונות, מפו' במדרש הטעם כדי שנזכור תמיד יום השבת כשנמנה כל ימי השבוע, עכ"ל.

וכ' הפוס' דמתקיים באמירת שיר של יום שאומרים לפניו **היום ראשון בשבת** וכו' (ערוה"ש רמב"ב כה"ח קלב,כו חקרי לב או"ח א"ג). ובס' שם דרך (יתרו) כ' דמ"מ כדי לקיים המצוה בזה צריך לומר קודם הפס' זכור את יום השבת, שהרי אף החודשים מנויים ע"ש יצ"מ שבניסן, ולא מתקיימת זכירת יצ"מ בהזכרת מספר החודש. [ויל"ע דלכאור הכא עדיף כיון שמזכיר במפורש "בשבת"]. ועי' חת"ס פר' בא שאף במכתבים וכדו' צריך לכתוב ראשון בשבת [וצ"ל דתוספת "בשבת" אינו לעיכובא, דלא מצוינו כן בתאריכים שבתשו' החת"ס].

בס' טל תורה (ר"ה ג) הק' על הרמב"ן דהא לא מצאנו בכל כתיבי הקדש שהוזכר היום בשבת, [כמפו' בגמ' שם דלא אשכחן שני בשבת דכתיב].

וטעם ההזכרה כ' בערוה"ש להורות שכל שבעת ימי השבוע תלויים בשבת, ובכה"ח (קלב,כו) כ' בזה (משה"כ) דבכל יום ויום צריך האדם לכון להמשיך הארה מקדושת שבת, עי"ש.

קיום "זכור" במשך השבת

יל"ע אם כשאומר דברי שבח וקדושה במשך השבת הוי מצוה קיומית של זכור, דאף שיצא יד"ח בתפילה ובקידוש הא סו"ס ג"כ עתה מקיים הזכירה, [ועי' העמק שאלה נג' (עמ' שמג) דשייך מצוה קיומית אחרי שיצא יד"ח המצוה]. או"ד המצוה דוקא בכניסתו. ולשי' הרמב"ן פשיטא דמקיים שהרי המצוה בכל עת כנ"ל. [וכן לד' המהר"ם מרוטנבורג דקידושא רבא דאורייתא (עי' תשבץ קטן תקסו) ג"כ שייך כל היום].

ועי' חת"ס (או"ח יז) דאף דזכור בכניסתו משמע מ"מ שייך קידוש כל השבת משום שהקדושה מוספת והולכת, וביאר בזה ד' הב"ח לגבי קידוש דכל יומיה זמניה הוא.

ועי' רלב"ג בפר' דתכלית מצות זכור היא כדי שנזהר מעשיית מלאכה בו. ומשמע בפשטות דהמצוה שייכת במשך כל יום השבת.

והנה לדעת הפוס' שאיש שהתפלל אינו יכול להוציא את אשתו, מוכח דאחרי שקיים כבר זכירה פעם אחת, שוב אין בזה מצוה.

אך יש להוכיח איפכא מהא"ר (שז"ב, שכ' בשם השל"ה שבשבת שחרית לא יאמר לחברו צפרא טבא, אלא יאמר שבת שלום **לקיים זכור את יום השבת**). [והובא במ"ב סק"ה]. הרי דבכל אמירה מקיים מע"ע דזכור את יום השבת. וכן נקט בתשוה"נ ח"ד עב.

ועי' בשו"ת האלף לך שלמה (שפה) דא"א לעשות סעודת פורים בשבת (בפורים משולש), משום דבעינן לבסומי עד דלא ידע בין ארוך המן לברוך מרדכי, ובשבת **בעינן זכור את יום השבת לקדשו ולא ישכחנו מלכו**.

שער הציון

זכרה על היין

דעת רב האי גאון המובא בשב"ה"ל (קל) ורש"י בנזיר (ד. ד"ה והרי) דקידוש על היין הוא מדאורייתא, וכ"ד עוד ראשונים, כפי שמנאם בביאור הרי"פ לרס"ג (לג). כלומר דחיוב זכור הוא על הכוס [או על הפת]. וכ"כ תוס' בפסחים (קז) בסוה"ד. ועי' רש"י ברכות כ: ושבוטות כ: ותוס' קידושין לה. ד"ה משום. ויל"ע אם לפי"ז הכוס חשוב חפצא דמצוה [ובעי' ואנוהו].

ודבר חידוש איכא בסמ"ג (ע' כט) דמקור חיוב יין משום דאיכא ב' חיובי זכירה, וז"ל ושני מקראות יש, בדברות הראשונות זכור ובדברות אחרונות וזכרת, להטעינו שתי זכירות אחת בתפלה ואחת על הכוס.

אך דעת רוב הראשונים דקידוש על היין מדרבנן, וכמו שהאריכו התוס' (פסחים קו). בזה, וכך פסק המג"א (רעא,א) ע"ש ובפוס'. ובהגהות רעק"א הק' דבסי' רסג משמע במג"א דהוא מדאורייתא, [מצד קב"מ] ע"ש. וטעם שתיקנו על היין כ' החינוך לפי שטבע האדם מתעורר בו הרבה שהוא סועד ומשמח. [ולכן אם הפת חביב עליו יותר, מקדש על הפת]. ובשאלתות (נד) כ' משום דאין אומרים שירה אלא על היין, וכ"כ בסידור הרוקח (פו).

והתוס' שם כ' משום דזכירה כתיב על היין, זכרו כיון לבנון, נזכירה דודיק מייין. וביאר בבית אהרן (מועדים ס"י כא) דזכירת שבת קשורה עם זכירת מתן תורה כמבוי בשבת פו: דילפי' ג"ש זכור זכור, והיינו דיום השבת הוא זכרון למ"ת (עפ"י השפ"א). וזכירה זו של מ"ת היא ע"י שזוכרים אותו על היין, דפס' זה נזכירה דודיק מייין מדבר על מ"ת.

"זכור" בתפילה ובנהמ"ז

כ' הסמ"ג ע' כט... ושני מקראות יש, בדברות הראשונות זכור ובדברות אחרונות וזכרת, להטעינו שתי זכירות אחת בתפלה ואחת על הכוס בין בכניסתו בין ביציאתו. ומבואר דתרווייהו דאורייתא. אבל הרשב"א (ח"ד רצה) כ' דהזכרה בתפילה ועל הכוס שתיהן מקיום מצות זכור. [וכבר האריכו הפוס' בסי' רעא אם יוצא יד"ח קידוש בתפילה ואכ"מ] ועי' העמק שאלה נג' (עמ' שמה) דאף דתפלה מדרבנן מ"מ כשמתפלל יש מצוה לזכור.

ושם בשו"ת הרשב"א מבואר דגם בקבלת שבת מקיימים זכור, שכ'... וכן קידוש היום לזכור אותו בכניסתו כעין שבת וקילוס, כענין מאמר רבי חנינא שהיה אומר נצא ונקבל פני שבת מלכתא כו' והיה מקלס ואומר בואי כלה בואי כלה.

כ' הבה"ג ואע"ג דמדכר בקידושא צריך לאדכורי בצלותא ובנהמ"ז, מ"ט "זכור" "וזכרת" תרי קראי כתיבי.

והאחרות חיים (דין היין הראוי לקדש) כ' תרי קראי כתיבי זכור ושומר מלמד שטעון זכירה בין בקדוש בין בנהמ"ז. ועי' ברשב"א בתשו' (שם) שביאר את תקנ"ח בצורת קיום זכור, "ותקנו להזכירו בתפילה וקבעו לו ברכה רביעית, וכן בברכת המזון".

הבדלה מדין זכור

דעת הרמב"ם דגם הבדלה בכלל המ"ע דזכור, שכ' (כטא) מצות עשה מן התורה לקדש את יום השבת בדברים שנאמר זכור את יום השבת לקדשו... וצריך לזכרו בכניסתו וביציאתו. בכניסתו בקידוש היום וביציאתו בהבדלה. ועי' בסה"מ מהדור ר"ח העליו.

וכ"ד הסמ"ג (ע' כט) דמ"ע של קידוש בדברים היא גם ביציאתו. אמנם לדעתו אינו נכלל בזכור, כיון שהמקור להבדלה הוא מ'וזכרת" שנאמר בדברות האחרונות, דס"ל דמש"כ בדברות הראשונות זכור ובדברות אחרונות וזכרת, הוא להטעינו שתי זכירות, בכניסתו - זכור, וביציאתו - וזכרת.

ולדברי הרמב"ם המקור הוא מזכור, כיון שכולל ב' עניני שבת, מעלת היום מצד עצמו, והבדלו משאר ימים לשבת. כמש"נ לעיל (בענין מצות זכור). ולכאוי היא מצוה אחת הנמשכת, ויל"ע לפי"ז במי שלא קיים הבדלה אם יצא יד"ח קידוש.

"זכור" - הלכות שבת

בתו"כ פר' בחוקותי (י' פ"א ג) וכן הוא אומר זכור את יום השבת לקדשו, יכול בלבך, כשהוא אומר שמור הרי שמירת הלב אמורה, הא מה אני מקיים זכור, שתהא שונה בפוך. ופירשו הר"ש משאנך (פי' המיוחס) והראב"ד - ד. תהא שונה הלכות שבת. [וכן לגבי זכרון עמלק שתהא שונה בפוך הלכות מגילה, ע"ש].

והח"ח בשם עולם (שער שמירת השבת פ"ד) הביא שאחד מגדולי הדור כשהיה לומד עם תלמידיו בכל יום השיעור הקבוע, היה מניס בתוכו קשה מעניני שבת כדי לקיים מצות זכור, עפ"י הר"ש והראב"ד הנ"ל. ולפי"ז הוא מענין היין דזכור במשך כל השבוע שנת"ל.

ונתחדש בתו"כ דלקיים מ"ע דזכור לא סגי בזכירת מציאות היום מצד עצמו, אלא בעי זכירת מהותו ותוכנו.

תגובות

לגליון ע"ח, בענין קידוש לבנה

במש"כ בענין תחילת זמן קידו"ל וסוזק"ל, יש לדעת שהכרזת הזמן של המולד שוה בכל העולם, ונגזר החשבון ממולד בהר"ד, כמבואר בלבוש החור תכ"ז.

אשתקד פר' בא, כתבנו ב"עומקא דפרשה" שהשעות שמכריזים אינם שעות שעון, אלא כיו"ש שעות לאחר חצות יום/לילה. ופה המקום להוסיף שזמן ג' ימים או ז"י אחר המולד, וכן סוזק"ל שהוא י"ד יום ח"י שעות וכ"ב דק' לאחר המולד, בעלי הלוחות חשבו זאת לפי זמן המולד.

אלא כשנבוא למעשה לדעת זמן ק"ל לפי השעון, צריכים לברר באיזו שעה החצות. הגרימ"ט נקט לפי זמן החצות בירושלים ביום המולד, אך בלוחותיו ציין בעלמא לפי זמן המולד (ללא חישוב נוסף), ההסבר לכך שזה החישוב בכל העולם. אלא שבלוח עיתים לבניה חישוב לפי השעון שלנו את הזמן לפי הגרימ"ט. (והוסיף על זאת גם דעת הגרימ"ר) וכמדומה שעלמא דבר, עכ"פ באר"י (ובהרבה מקומות בחו"ל ואכמ"ל), כהגרימ"ט לכל החשבון.

אפרים גרבר

לגליון ע"ט, בענין שעורה בשבעת המינים

במה שהתקשה הרי"ש שטראוס מה נשתבחה אר"י שגדל בה שעורה שהיא מאכל בהמה. אפשר לפרש שע"י שיש בה מאכל משובח לבהמות, מתרבה חלבן ונעשית ארץ זבת חלב ודבש. כמו שפי' הרמב"ן (שמות ג,ח) שהיא ארץ מקנה שיש בה מרעה טוב וכי יוגדל החלב בבהמות.

וגם לאדם יש שבת בפת שעורים שהיא לחם דזיין וקודמת בברכה לפת כוסמין אע"פ שהכוסמין יפים, כבשו"ע או"ח קסח ד.

יצחק ליסיצין

מש"כ לגבי שעורה, שנחשבת בתוך המינים שנשתבחה בהם א"י, אף שהיא מאכל בהמה. נראה דשבת הפירות מתחלק לכמה ענינים, כמו שביארו המפר' במה שנאמר פעמיים ארץ שחלוקים במהותם חיטה ושעורה מזית שמן ודבש, שחיטה ושעורה הם המאכלים הבסיסיים שעליהם יחיה האדם, וזית ודבש הם מאכלי מלכים. והיינו דשבת א"י שיש בה גם פירות מיוחדים ומשובחים באופן מיוחד, וגם פירות שהם צורך כל אדם למחייתו, ובוזה השבת כלולה גם שעורה ודוקא משום שהיא מאכל בהמה, דהשבת הוא שיש לאדם הן את החיטה שהיא המאכל ההכרחי בשבילו והן את השעורה שהיא ההכרחית לבהמתו, [עי' שבת נא: ופסחים ג: דהוא מאכל משובח לבהמה]. וכמ"ש המהרש"א בר"ה טו. דחיטה חיי נפש לאדם, ושעורה חיי נפש לבהמה, ע"ש.

ועי' ברלב"ג בפס' שם (דברים ח,ח) שחיטה ושעורה קודמות לגפן מפני שהן מזון אבל היין אינו הכרחי כ"כ. ורבנו בחיי שם כ' דנשתבחה בכל ה' מיני דגן רק נקט שנים מהן, ועי' פנ"י פסחים לו ע"ב.

צ. ג.

משיב כהלכה

בענין הקדמת קידוש לבנה להבדלה אף שהיא תדירה

המשיבים ציינו שכבר דן בזה הנצי"ב במשיב דבר (ח"ב מו) שאם עושים הבדלה בביהכ"נ אכן היא קודמת אבל כשעושה בביתו אינה מוזמנת לפניו. והר"י פירש הוסיף לבאר דרוב הציבור אינם יכולים להבדיל קודם כיון שצריכים להוציא את ב"ב, ומשום ברוב עם מצטרפים אליהם גם אותם היכולים להבדיל בביהכ"נ.

הרב אי"ש פרידליס תי' עפ"י דברי הגרש"ז אויערבך זצ"ל, שביאר טעם המנהג שמקדימים קריאת המגילות (שה"ש רות וקהלת), לפני קריאת אף שהיא תדירה, מפני חביבות מנהג קריאת המגילה, ורק במגילת אסתר, שהיא חובה, מקדימים לקרוא קודם בתורה, משום דתדיר קודם, (שש"כ ח"ב פנ"ח ע' קו). וה"נ כיון דקידוש לבנה אינו חובה, אלא רק כאשר רואה את הלבנה צריך לברך, (שו"ע תכנא), וגם מפני חביבותה, שיש בה קבלת פני שכינה.

עוד כ' הרב ? פירש דיתכן דקידו"ל שיש בו קבלת פני השכינה חשיב מקדוש יותר מהבדלה, ובתדיר ומקדוש כ' הרמב"ם דיכול להקדים איזה שירצה. [ומה שאין מקדימין אותה לתפילה, משום דבתפילה הוי עומד לפני המלך ממש].

הרב ? ח. בירנבוים הביא לתרץ עוד עפ"י מ"ש המ"ב תרפ"א שמדליקין נ"ח לפני הבדלה כיון שעדיף לאחר את יציאת השבת. והרב יצחק ליסיצין כ' בזה דבאמת הקו רק לשי' הט"ז דהבדלה קודמת לנ"ח כיון שתדירה.

עוד תירץ הרב ליסיצין די"ל שקידו"ל הוא כחלק מהתפילה בביהכ"נ, ואף יש שנהגו לקדש לפני עלינו של ערבית (תפלת דוד להאדר"ת), וכמו שבמוצ"ש גם סופרים ספיה"ע בביהכ"נ לפני שמבדילין בבית.

הרב בירנבוים הוסיף דבאמת בא"א (בוטשאטש) תנינא תכנ"ד כ' דאולי מדרך חסידות להמתין בקידוש לבנה עד אחרי הבדלה.

והרב אי"ש פרידליס ציין לעובדות והנהגות לבית בריסק" (ח"א עמ' ר"מ), הובא שמרן הגרי"ז זצ"ל, היה נוהג להבדיל לפני קידו"ל מהאי טעמא.

בענין הפסק בפני הלבנה

על קושיית הרי"י פירש על החיד"א שאין לברך אפי' כשיש ענן דק לפני הבדלה, והרי עדיין אפשר ליהנות מאורה, ומאי שנא מחלון זכוכית. הנה היא קו' רק אם ברכת הלבנה היתה ברכת הנהנין, אבל כיון דהויה ברכת השבת י"ל דשאני בין שהזכוכית עומדת רק בפניו והלבנה גלויה לכל העולם, דיש לברך על שבחה, משא"כ כשהלבנה מכוסה בענן דק מכל העולם, אין זה האופן המשובח שלה הראוי לברך עליו.

יצחק ליסיצין

לקביעת חברותא
9141217
 24 שעות ביממה

דרושים לחברותא

שעה	מקום	נושא
5:00 לפנות בוקר	ברכפלד	גמ'
10:00-1:00	קמ"ח	עדיפות קידושין
9:00-1:00	אוהל מנחם	נדה קצ"ה
אחרי הנץ	פתוח	דף יומי
9:00-1:00	בית אליהו	מס' ביצה עיון
9:30-1:00	משוכב נתיבות	גמ' אנגלית
9:00-1:00	ברית יצחק	עיון הלכה
9:00-1:00	קצה"ח	דף יומי
9:00-1:00	ברכפלד	ה' נידה
9:00-1:00	חפציבה	גמ'
9:00-1:00	פתוח	קנין הלכה
9:00-1:00	פתוח	כיצד מברכין
אחרי הנץ	פתוח	מועד הספק
10:00-12:00	נפש חיים	כשרות
	קצה"ח	דף יומי
שעה וחצי	ברכפלד	פתוח
4:00-7:00	זכרון משה	דף יומי
2:00-4:00	יחל ישראל	פתוח
4:00-7:00	ברכפלד	ה' ציצית
5:00-7:00	בית יצחק	גמ'
4:00-7:00	ברכפלד	סת"ם
שעה וחצי	בית שלום	ח"מ
פעמיים בשבוע	פתוח	גמ'
2:30-4:00	אזור זכרון משה	חזרה חולין
4:00-7:00	זכרון משה	דף יומי
10:00-11:00	קרית ספר	שבת התחלה
8:00-10:30	היכל יצחק	ב"ק/כתובות, חזרה
9:00-11:00	גבעה דרומית	מפעל הש"ס
9:00-12:00	זכרון משה	גמ'
9:00-11:00	היכל יצחק	מ"ב
8:00-9:00	קרית ספר	יו"ד - או"ח
6:00-9:00	ברכפלד	עמוד עיון
	היכל יצחק	נשים נזיקין
9:00-10:30	קמ"ח	בב"ח

בוקר

אחרי צהריים

ערב

גליון פ"ג אשר יצא לאור בס"ד לכבוד שבת זכור, ערב פורים וקדש כולו להערות קצרות בעניני פורים בהלכה ובאגדה. נא לשלוח בקצרה [200-100 מילים] עד יום ראשון בשבת, ז' באדר.

נושאי הפרשיות הבאות

משפטים - השבת אבידה (כגד) תצוה - הערות בעניני פורים
 תרומה - כבוד מקדש מעט (כהח) כי תשא - פיטום הקטורת (לה-לה)

ד"ת מראשונים [עד 700 מילים] אפשר להניח בצירוף שם מלא וטל' בתיבת "עומקא דפרשה" בפתח אוצה"ם בית יוסף רח' שדי חמד. או לשלוח בדוא"ל הג"ל. חומר יתקבל בכל שבוע עד יום שלישי בערב [ד"ת בכת"י עד יום א']. אין המערכת אחראית להחזיר כתבים או דיסקים.

הערות והארות לחידו"ת שבגליון ניתן לשלוח לדוא"ל: gal200@neto.bezeqint.net או בתיבת "עומקא דפרשה". המערכת מתיחסת לתגובות רק תחת שם מלא. (בפרסום התגובה אפשר להשתמש בר"ת)

ביהמ"ד "היכל יצחק"

הודעה חשובה

לבקשת הציבור יתקיימו בימים א-ה

מנינים חדשים לתפילת מנחה

מיום המישי - כ"ז שבט
 בשעה 1:20 בביהמ"ד הגדול בשעה 2:00 בשטיבל פלאם

ובנוסף מנינים לפי הצורך
 ציבור המתפללים מתבקש לבוא לחוג המנינים הקבועים

מנייני תפילת יום כיפור קטן

יום המישי יוב"ק מוקדם
 12:24 - בביהמ"ד הגדול
 1:00 - צד שמאל (סלבודקה)
 3:20 - בביהמ"ד הגדול
 4:25 - בביהמ"ד הגדול (שעה לפני השקיעה)
 4:45 - צד שמאל סלבודקה
 1:20 - בביהמ"ד הגדול
 2:00 - צד שמאל (סלבודקה)
 5:00 בפלאם
 עזרת הנשים פתוחה במנינים שבביהמ"ד הגדול

דרשות שב"ק

פר' יתרו

שיעור בפרה"ש מפי מורנו המרא דאתרא שליט"א
 מתקיים בהיכל ביהמ"ד המרכזי רח' שד"ח 18
 בלילי שב"ק בשעה 8:45

הגאון רבי יוסף רוזנטלר שליט"א
 ימסור שיחה בהיכל ביהמ"ד "שיח יצחק" רח' חת"ס פינת מס"י
 בין קב"ש למעריב

הגאון רבי אליהו דיסקין שליט"א
 ימסור שיחה בהיכל ביהמ"ד קהילת משך חכמה (קומה א')
 במוצ"ש בשעה 9:20

אלו יעמדו על הברכה על אשר נשאים ליבם להוצאת גליון, מפרסמים עושי מצווה

לעיכא ולעיכא
 שדי חמד 13
 כל מעדני השבת

מרכז השיווק
 חד פעמי • חומרי נקיון • ביצים
 נתיבות המשפט 2

המרכז לשיווק
 בשר עופות ודגים טרי יום יום
שיווק הקריה
 אבי נזר 18 | טל: 08-9740777 | פקס: 08-9743265

למען עתיד ילדיך
 תכנית "שמח תשמח"
 לפרטים: 050-4150605

רהיטי הקריה
 רח' שדי חמד 1

רשת צרכניות
בר-כל
 הרשת החרדית

הקופה הקדושה
 החזקת בו

עשה תרומתך קבע
 תורמים לעני העיר ורואים ישועות

הקופה הקדושה
 החזקת בו